

TÜRÜK

2021, Yıl/Year: 9, Sayı/Issue: 25, ISSN: 2147-8872

TÜRÜK Uluslararası Dil, Edebiyat ve Halkbilimi Araştırmaları Dergisi

TURUK International Language, Literature and Folklore Researches Journal

Geliş Tarihi / *Date of Received*: 19.04.2021

Kabul Tarihi / *Date of Accepted*: 07.06.2021

Sayfa / *Page*: 163-173

Research Article / Araştırma Makalesi

Yazar / *Writer*:

Dr. Öğr. Üyesi Mevlüt Metin Türktas

Pamukkale Üniversitesi Eğitim Fakültesi Türkçe ve Sosyal Bilimler Eğitimi
Bölümü, Türkçe Eğitimi ABD.

mmturktas@gmail.com

DENİZLİ YÖRESİNDE HIZIR VE HİDİRELLEZ İLE İLGİLİ İNANIŞ VE UYGULAMALAR

Öz

Geçmişten günümüze Türk inanç sistemi içerisinde en yaygın inanış ve uygulamalardan birisi Hızır ve bunun bir devamı olan Hıdırellez’le ilgili inanış ve uygulamalardır. Bu inanış ve uygulamaları hâlâ bütün Türk dünyasında canlı bir şekilde görebilmek mümkündür. Türk kültürü içinde dini bir motif olarak kabul gören Hızır, İslamiyet öncesi Türk inanç sistemleri içerisinde görülen gök ya da ak sakallı yol göstericilerin İslamiyet’in kabulüyle birlikte ak sakallı ya da beyaz giysili ak sakallı derviş şekline bürünerek bir sentez oluşturmasıyla ortaya çıkmış bir kahramandır. Bu bakımdan hem İslam öncesi Türk inanç sistemlerinin hem de İslam dininin bazı özelliklerini bünyesinde taşımaktadır. Hıdırellez ise, Hızır ve İlyas kelimelerinin halk dilinde birleşip kaynaşması neticesinde ortaya çıkmış bir kelimedir. Hızır ve İlyas’ın 6 Mayıs günü bir araya geldiğine inanan Türkler, bugünü çeşitli etkinliklerle Hıdırellez Bayramı adı altında kutlamaktadırlar. Bu bayram, Türk kültürünün yaşatıldığı bölgelerde en yaygın kutlanan bayramlardan biridir. Bu çalışmada Türk kültürü içerisinde önemli bir yere sahip olan Hızır ve Hıdırellez’le ilgili inanç ve uygulamaların Denizli yöresindeki durumuna, saha araştırmalarından ve yazılı kaynaklardan derlenen bilgilerle örnekler verilecektir. Çalışmayla, yöredeki zamanla azalmakta ya da değişmekte olan Hızır ve Hıdırellez’le ilgili inanış ve uygulamaların yakın geçmişteki ve

günümüzdeki durumu kayıt altına alınarak gelecek nesillere aktarılması amaç edinilmiştir.

Anahtar kelimeler: Denizli, Hızır, Hıdırellez, İnanç, Ritüel

BELIEFS AND PRACTICES ABOUT HIZIR AND HIDIRELLEZ IN DENIZLI REGION

Abstract

One of the most common beliefs and practices in the Turkish belief system from the past to the present is the beliefs and practices about Hızır and its continuation, Hıdırellez. It is still possible to see these beliefs and practices vividly in the entire Turkish world. Hızır, which is accepted as a religious motif in Turkish culture, is a hero who emerged as a synthesis of the guides with a blue or white beard, seen in pre-Islamic Turkish belief systems, by taking the form of a white bearded dervish with a white beard or white clothes. For that reason, it contains some features of both pre-Islamic Turkish belief systems and the religion of Islam. Hıdırellez is a word that emerged as a result of the combination and fusion of the words Hızır and İlyas in folk language. Believing that Hızır and İlyas came together on May 6, Turks celebrate this day under the name of Hıdırellez Festival with various activities. This is one of the most widely celebrated festivals in the regions where Turkish culture is kept alive. In this study, the situation of beliefs and practices about Hızır and Hıdırellez, which have an important place in Turkish culture, in Denizli region will be discussed with information compiled from field researches and written sources. With this study, it is aimed to transfer the beliefs and practices about Hızır and Hıdırellez, which are decreasing or changing in time, to future generations by recording the recent past and present situation.

Keywords: Denizli, Hızır, Hıdırellez, Faith, Ritüel

Giriş

Türk halk inançları içerisinde çok önemli bir yere sahip olan Hızır, İslamiyet öncesi Türk bölgelerinde önceden devam ettirilen inanç sistemlerinin özelliklerine göre, değişik bölgelerde çok farklı olarak tasvir edilmiştir. Bu tasvirler İslamiyet'in kabulüyle birlikte İslam inancı çerçevesinde de devam edegelmiştir. Halk muhayyalesinde Hızır; “dilenci, fakir, aksakallı, nur yüzlü bir ihtiyardır. Kendini tanıtmazsa onu tanımak mümkün değildir ancak yine de onu tanımanın bazı yolları vardır” (Şahin 2016: 39). Halk inançlarında Hızır'ın başka bir tanımlaması ve bir yere uğradığına dair emareler şöyledir. Hızır'ın “orta parmağı ile şahadet parmağı aynı boydadır, parmaklarından biri kemiksizdir, yüzünde yeşil bir nikap/peçe, altında boz bir at, elinde bir mızrak vardır. Bastığı yerde ekinler yeşerir, çiçekler, güller açar, onu gören bülbüller ötmeye başlar. Elini sürdüğü kişi dertlerinden kurtulur, uğursuzluklardan ve hastalıklardan arınır, ömür boyu sürecek bir bolluğa ve saadete kavuşur” (Ocak 1990:116-117). Hızır'ın bu özellikleri kadim Türk kültüründeki

boz ata binen ak sakallı beyaz elbiseli ihtiyar figürü ile benzerlikler göstermektedir. Nitekim Orta Asya Türk toplumları arasında Hızır, boz bir ata binmiş, Dede Korkut benzeri, aksakallı, koca kişi olarak algılanmaktadır.

Hızır inancı, bütün Türk dünyasının folklor, tasavvuf anlayışı ve halk inançları içerisinde canlı bir şekilde yaşatılmakta olan en kadim Türk inançlarından biridir. İslamiyet öncesi Türk inançları içinde adına Hızır denmese de Hızır'a benzer bir figürün varlığı, İslamiyet'in kabulünden sonra Türkler arasında İslam'daki Hızır motifinin kolayca kabul edilmesine vesile olmuş (Aydın 1986:65), bu iki inancın birleşmesi sonucunda Hızır ile ilgili inanç ve uygulamalar daha güçlü hale gelmiştir. İslamiyet'in kabulünden sonra Türk kültürü içinde genellikle dini bir motif olarak algılanan Hızır, İslamiyet öncesi "Türk masallarında rüyalara iren bir yığın Hızır motifi vardır. Ayrıca Gök-sakallı veya Ak-sakallı ihtiyar motifleri Şamanist Altay ve Sibirya masallarının her yanını kaplamıştır" (Ögel 1993: 87). Görüldüğü gibi Hızır motifi, İslamiyet öncesi Türk inanç sistemleri içerisinde görülen bu gök ya da ak sakallı yol göstericilerin İslamiyet'in kabulüyle birlikte ak sakallı ya da beyaz giysili ak sakallı derviş şekline bürünerek bir sentez oluşturmasıyla ortaya çıkmış bir kahramandır. Altay kültür çevresinde ise İslâm öncesi Ak sakallı koca, Hızır benzeri görevler üstlenmiştir. Bu inanın devamını İslam'ın kabulünden sonraki inançlarda ve metinlerde de görebilmek mümkündür. Mesela Dede Korkut Hikâyelerinden Dirse Han Oğlu Boğaç Han Destanı'nda, Boz Atlı Hızır yaralanan Boğaç Han'ın yaralarını sıvazlayarak onun iyileşmesine vesile olan yardımcı bir kahraman olarak karşımıza çıkmaktadır.

Türk inanç sistemi içerisinde önemli bir yere sahip olan Hızır inancı, bunun bir neticesi olarak sözlü Türk edebiyatının yanı sıra yazılı Türk edebiyatında da önemli bir yer teşkil etmektedir. Hızır inancının Türk kültürü içinde benimsenmesinde ve daha da yaygınlaşmasında kültürün ana belleği konumunda olan "İskendernâme, Battalnâme, Danişmendnâme, Dede Korkut Kitabı, Saltuknâme, Manas Destanı, Alpamış Destanı, Köroğlu Destanı, Derdiyok ile Zülfüsiyah, Âşık Garip, Kerem ile Aslı, Tahir ile Zühre gibi eserlerden başlayarak hemen bütün halk hikayeleri, masal efsane, menkıbe ve şiirlerde söz konusu" (Kurnaz 1998: 412) edilmesinin büyük katkısı olmuştur.

Hızır hakkında oluşturulan anlatılara ve İslam inancına göre Hızır, ab-ı hayatı bularak ondan içmiş ve bu sayede ölümsüzlüğe kavuşmuştur. Ölümsüz olması hasebiyle her devirde varlığı kabul edilmiş, iyilik ve yardımseverlik özellikleri dolayısıyla darda kalındığı zamanlarda ondan her daim yardım istenmiştir. Hızır'ın özellikle denizde darda kalanlara yardım ettiği kabul edilmesine rağmen denizle çok fazla temas etmemiş olan Türk toplumunda deniz dışında Hızır ile ilgili inanç ve anlatılar daha yaygın hale gelmiştir.

İslamiyet'le beraber "Müslüman âlimler arasında Hızır'ın peygamber, veli ya da melek olabileceği şeklinde üç farklı yaklaşım benimsenmiştir. Bu ihtimallerden "melek" olması zayıf kalsa da diğer iki düşüncenin savunucuları söz konusudur. Hızır'ın Peygamber olduğunu ileri sürenlerin en önemli delili, Hızır-Musa ilişkisinde Hızır'ın hoca; Musa'nın ise öğrenci konumunda olması durumudur. Hızır olarak kabul edilen kişi için Kur'an'da "ona katımızdan bir rahmet vermiş, yine ona tarafımızdan bir ilim öğretmiştik" (Kehf 18/65) denilmektedir (Şahin 2016: 34). Hızır inancı, İslam düşünce geleneği içerisinde tasavvufi düşünceye sahip yapılanmalarda daha çok

benimsenmektedir. “Tasavvuf düşüncesinde “Hızır-Musa” artık birer sembole dönüşmüştür. Hızır, kâmil kişi, müşid ya da Allah’ın ilminin yeryüzüne yansımış şekli olarak görülürken, Hz. Musa bu ilimden istifade etmeye çalışan bir mürit olarak sunulur” (Şahin 2016: 35).

Hızır’ın, abdalların reisi olarak en yüksek müşid mevkiine oturtulması, tasavvufun gelişiminde önemli bir dönüm noktası olmuştur. Bu konuda birçok sûfi, Hızır tarafından irşat edildiğini ve onunla görüşüp sohbet ettiğini söylemiştir (Uludağ 1998: 410). Türk tasavvuf düşüncesinin oluşmasını sağlayan başta Ahmet Yesevi, Yunus Emre ve Mevlâna Celâleddin-i Rûmî olmak üzere hemen hemen bütün mutasavvıf şâirler Hızır’ı, Müşid-i Kâmil olarak yorumlamışlardır. Ahmet Yesevî bir hikmetinde, Hızır’la görüştüğünü, onun kendisine yardım edip elinden tuttuğunu, otuz bir yaşında iken kendisine mey içirdiğini ve vücudundan Azrail’i kovduğunu söyler. Yunus Emre, Hızır’ın İlyas’la birlikte ab-ı hayat içerek ölümsüzlüğe eriştiğini belirtir ve Hızır’ın sakalık yapacağından söz eder (Kurnaz 1998: 412).

Hızır hakkında yazılı ve sözlü kaynaklarda çok yaygın ve çeşitli bilgiler bulunmasına rağmen bir peygamber olduğuna inanılan İlyas hakkındaki bilgi ve söylenceler Hızır kadar yaygın değildir. Hızır’ın karada, İlyas’ın da denizlerde yaşadığına inanılmaktadır. Hızır ve İlyas’ın 6 Mayıs günü Hıdırlık denen yerlerde buluştuğuna inanılır. Burası genellikle yeşilliği bol olan akarsu kenarları, su kaynaklarının olduğu yerler, yaylalar, yatırların olduğu kutsal mekanlar ya da bölge halkınca kutsal sayılan ulu ağaçların olduğu yerlerdir. İnsanlar bu mekanlarda, yeşillikler içerisinde İlyas’ı görmeyi dilerler.

Hızır ve İlyas’ın 6 Mayıs günü bir araya geldiğine inanan Türkler bugün, Hıdırellez Bayramı ya da Bahar Bayramı adıyla, sıkıntılı kış günlerinden sonra gelen baharın başlangıcı olarak sevinç içinde kutlamaktadırlar. Bütün Türk coğrafyası üzerinde Hıdırellez ile ilgili inanç ve uygulamalara bakıldığında; Hıdırellez gününün kıştan yaza geçiş ritüeli olarak yaşadığı görülmektedir (Günay 1990: 32–34). Baharla ilgili bir kutlama olan Hıdırellez zaman zaman Nevruz bayramı ile karıştırılabilmektedir. Türk kültüründe Nevruz, güneşin Koç Burcu’na girdiği gün olan 21 Mart gününde yapılan “Yeni Yıl” kutlamasıdır. Hıdırellez ise, eski Türklerin hava, su, ateş ve toprak hakkındaki inanmalarının, İslam sonrasında benimsedikleriyle birleştirilmiş yeni bir kutlama günü ve “Yaz Mevsimi”nin başlangıcıyla ilgili kutlamalardır. Hıdırellez, bir yılbaşı kutlaması olmamasına rağmen Hıdırellez kutlamaları içindeki esaslı oluşturan unsurlar, Nevruz kutlamalarının esasını oluşturan unsurlarla aynıdır (Ekici 2005: 48).

Türkler arasında Hızır ile ilgili inanış ve uygulamalarda olduğu gibi bir bahar bayramı olan Hıdırellez kutlamaları da İslamiyet öncesinde Türkler arasında yaşatılmaktaydı. “İslâm öncesine ait çeşitli mitolojik veya efsanevî anlatımlar, İslâm sonrasında belirli bir dinî şahsiyete veya peygambere bağlanarak nasıl meşrulaştırılmaya ve yaşatılmaya çalışılıyorsa, İslâm’a ait olmayan bir bayram da Hızır ve İlyas adlı peygamberlere bağlanarak en eski mevsim bayramları yaşatılmaya devam ettirilmiş olmalıdır. Bu bayram kutlamalarında daha çok yer-su ruhlarıyla ilgili ritüeller görülür. Çeşitli bitkiler, ağaçlar, ateş, toprak, taş, su aslında yer-su ruhlarını etrafındaki uygulamaların devam ettiği göstermektedir” (Önal 2008: 1203).

Gerçekte, insanoğlu Hıdırellez törenlerinde, kendi yaşamının mutlu ve sıkıntısız bir şekilde devamı için gerekli olan ortamın yeniden gelmesini kutlamaktadır. Hıdırellez’de yaşlılar yeni bir

yıla erişmenin, yetişkinler geçimleri için gerekli olan hayvansal, bitkisel bolluk ve berekete kavuşmanın, gençler ve çocuklar da eğlenmenin tadını çıkarırlar (Özdemir 1999: 33). “Hıdırellez geleneği, bir bayram olarak bütün Türk milletinin topluca katıldığı, kutladığı, birtakım töreleri yerine getirdiği bir bahar bayramıdır. Oldukça eski bir devire inen bu kutlamalar, babadan oğula günümüze kadar intikal etmiştir. Hıdırellez’den sonra yazın geldiği inancını yaşatan Türk toplumu, Hıdırellez’le birlikte artık karakışın geride kaldığını görmekte ve gelecek günlerin tabiatın canlandığı, yeşerdiği bahar ve yaz günleri olduğunu vurgulamaktadır” (Çay 1995: 35).

Denizli Yöresinde Hızır’la İlgili İnanışlar

Başta efsaneler olmak üzere Hızır etrafında oluşturulan anlatılar, ülkemizin sözlü kültür geleneği içerisinde belki de en yaygın olanıdır. En küçük köyden en büyük şehirlere kadar, içinde Hızır’ın olduğu gerek mekanlarla ilgili gerekse inanç boyutunda birçok anlatı bulabilmek mümkündür. Bu çalışmanın konusunu oluşturan Denizli ve çevresi de Hızır ve İlyas hakkında birçok anlatının üretildiği bölgelerden biridir. Denizli yöresi, coğrafi ve jeopolitik özellikleri dolayısıyla geçmiş zamanlardan beri cazibe merkezi olan yörelerden biridir. Bölgeye özellikle 11. yüzyıldan sonra değişik güzergahlardan gelen çok sayıda Türk boyu yerleşmiştir. Bu yüzden Denizli yöresinde kadim Türklerle ilgili çok ve çeşitli kültürel unsurları görebilmek mümkündür. Denizli’de 20. yüzyıldan sonra sanayinin gelişmesi birçok iş sahasının ortaya çıkmasına vesile olmuş, bunun sonucu olarak da Denizli, başta çevre iller olmak üzere Türkiye’nin birçok yerinden göç almıştır. Gelen insanlar beraberlerinde yöresel kültürlerini de getirdiklerinden Denizli yöresi, çeşitli Türk kültürünün görüldüğü yerlerden birisi konumuna gelmiştir. Bundan dolayıdır ki konumuzu oluşturan Hızır ve Hıdırellez’le ilgili inançlar ülkenin birçok yeriyile benzerlik gösterebilmektedir. Çalışmada bu benzerliklerden ziyade yörede yaşayan kaynak kişiler tarafından yakın zamanda yaşanıldığı iddia edilen Hızır’la ilgili olağanüstü tecrübeler ve inanışlardan örnekler verilmiştir.

Bölgede Hızır’la ilgili inançların başında yardım severlikle ilgili inanış ve anlatılar gelmektedir. Bu inanış ve anlatılarda, yaşlı olan, düşkün olan, ihtiyacı olduğu için yardım talep eden kişilere ya da darda kalan diğer canlılara yardım edilmesi gerektiği konusunda tavsiyeler bulunmaktadır. Bu tavsiyeler bazen iyi sonuçları örnek göstererek, bazen de kötü sonuçlar gösterip korkutarak yapılmaktadır.

“Hızır bir eve uğradığı zaman eve mutlaka bolluk bereket getirir. Bu bakımdan bölge halkı Hızır’ın kendi evlerine de uğramasını dilerler. Onun geldiğini öğrenebilmek için de evlerinde onun bırakmış olduğu çeşitli izleri ararlar. Hızır’ın bıraktığı iz bazen kedi izi, bazen el izi, bazen çocuk eli izi, bazen de bir âyet şeklinde olur. Bırakılan izler bazen yıllarca saklanır, yok edilmemeye çalışılır. Bu izlerin görüldüğü evlerde bereket ve zenginlikler oluştuğu anlatılır. Kale’ye bağlı Karaköy Kasabasından Rabia Bilgin’in ninesi bir gün ekmek yaptıktan sonra kalan külleri ince elekte elemiş ve o külleri, Hızır gelirse iz bıraksın düşüncesiyle bir tabağa koyarak evin bir köşesine koymuş. Gece Hızır gelmiş o küller üzerine bir âyet şeklinde iz bırakmış. Bu işten bir yıl sonra, kadının oğlu bir çiftlik sahibi olarak zengin olmuş. Kadın ise bu iz bırakılan küllü ve tabağı yıllarca saklamış” (Türktas 2013: 283).

Hızır'ın insanları sınıdığına dair bir anlatı da şöyledir: Acıpayam'ın Dodurga köyünden Burdur'da yapılan bir güreş etkinliğine katılmak için yola çıkan cılız ve çelimsiz Amadalı Pehlivan'ın, Çat Boğazı deresine gelince karşısına ak sakallı yaşlı bir adam çıkar. Yaşlı adam dereyi geçemediğini bahane ederek Amadalı'dan yardım ister. Amadalı yaşlıyı sırtına alarak dereye geçirir ama yaşlı adam tekrar geri götürmesini ister. Bu böyle defalarca devam eder ama pehlivan bu duruma hiç itiraz etmez. Bu sabrının neticesinde yaşlı ihtiyar “Oğlum, bundan sonra sırtın hiç yere gelmesin” diye dua eder ve o zamandan sonra Amadalı Pehlivan'ı hiç kimse yenemez (Akgün 2011). Acıpayam'ın Dedesil şimdiki adıyla Dedebağ Mahallesi'nde vaktiyle Tembel Pehlivan namıyla bilinen bir pehlivan varmış. Bu pehlivan ilk zamanlarda katıldığı bütün güreşlerde yenilmiş. Bu yüzden de köylüsü diğer güreşçiler bunu güreşlere götürmek istemezlermiş. Yine günün birinde komşu köylerden birinde güreş olacaktı. Köyün güreşçileri toplanıp gitmişler ama bunu götürmek istememişler. O da onların arkasından ağlaya ağlaya giderken karşısına Pir Nur denilen ak sakallı birisi çıkmış. Oğlum niye ağlıyorsun deyince, “Ben bütün güreşlerde yeniliyorum arkadaşlarım da beni almadılar” demiş. Bunun üzerine Pir Nur “Bir daha Allah senin sırtını yere getirmesin. Sen çok temiz kalpli bir insansın” demiş. Ondan sonra da katıldığı bütün güreşlerde hep galip gelmiş ve ünü bütün bölgeye yayılmış (Aykar 2016). Çivril ilçesine bağlı Sundurlu köyü yakınlarında Çeç Tepeler denen iki tane tepe vardır. Kurak geçen yıllardan birinde çiftçinin birisi harman yerinde çeç savurmaktaymış. Bir dilenci gelmiş ve çiftçiden biraz sadaka istemiş. Çiftçi, mahsul az oldu diye dilenciye sadaka vermek istememiş. Bunun üzerine dilenci oradan ayrılırken beddua etmiş ve arpa, buğday çeçleri taşla dönüşerek birer tepecik halini almış. Meğer çiftçiden sadaka isteyen kişi, dilenci kılığındaki Hızır imiş (Osan 2006: 59). Güney ilçesinde eskiden kadınlar cuma akşamları hamur yoğurdukları zaman, hamuru Hızır gelip mayalayiverecek diye mayalamadan bekletirlermiş. Gece Hızır gelir hamuru mayalamış. Mayalanıp iyice kabaran hamuru, kurutup saklarlar, bir yıl boyunca diğer mayalamalarda kullanırlarmış. Hızır'ın gelip hamuru mayalaması bazen üç gün üç geceyi bulurmuş. İnsanlar Hızır'ın mayaladığı hamurun bereket getirdiğine inanırlar ve herkes hamurunu o mayadan yapmaya çalışmış (Tavacı 2011). Honaz ilçesinde, Hacca gitmek için hac sırasına yazılan bir kadına beş altı sene beklemesine rağmen hac sırası gelmemiş. Kadın, bir yaz gününde evinde otururken, yanına orali olmayan ve tanımadığı hafif sakallı, yaşlı bir adam gelmiş. Adam kadına: “Benim yiyecek bir şeyim yok, bana bir şeyler versene” demiş. Kadın da ona karnını doyurabileceği bir şeyler ve para vermiş. Adam verilenleri alıp “Sağol, istediklerin gerçekleşsin, istediğin yere gidersin inşallah” demiş ve birden ortadan kaybolmuş. Bu olayın gerçekleşmesinden birkaç gün sonra kadına, beklemiş olduğu Hac sırasının en lüks yerden çıktığı müjdelenmiş. Kadın, kendisine çok istediği Hac sırasının gelmesini yardım ettiği o yaşlı kişiye bağlamakta ve onun Hızır as. olduğuna inanmaktadır (Özkadir 2012).

Yörede Hızır'ın özellikle bolluk ve bereket getirdiği konusundaki inanışların çokluğu dikkat çekmektedir. Bu yüzden yöre halkı, 6 Mayıs Hıdırellez gecesinde Hızır'ın hanelerine uğraması ve hanelerini bereketlendirmesi için geleneksen davranışları yerine getirmeye özen göstermektedirler. Yöre halkına göre bu geleneksel davranışlar sadece 6 Mayıs gecesini ile sınırlı değildir. Hızır, iyi insan olan, yardım sever olan, inançlı olan insanların hanelerine uğramaktadır, bunun için de bu özellikleri hem daim yaşatmak gerekmektedir.

Hıdırellez'le İlgili İnanış ve Uygulamalar

Denizli’de Hıdırellez’le ilgili hazırlıklar birkaç gün öncesinden başlamakla birlikte asıl hazırlık Hıdırellez’den bir gün önce 5 Mayıs’ta yapılır. Bugünün sabahından itibaren ev ve çevre temizlikleri yapılarak Hıdırellez gecesine hazırlanılır. Bu gecede insanlar gelecek yıllardan beklentilerini yaptıkları çeşitli etkinlik ve uygulamalarla dile getirerek gecenin kutsiyetinden yararlanmaya çalışırlar. İnsanlar, ateş yakıp üzerinden atlayarak, gül bitkisinin altına diledikleri şeylerin resimleri yaparak, gül ağacının altına dilekleri ile ilgili çeşitli şeyler bırakarak, kırk tane taş sayıp dilek dileyerek beklentilerinin gerçekleşmesini temenni ederler.

Honaz ilçesinde 5 Mayıs gecesi insanlar küçük çakıllar toplayarak çakıllarla gül ağacının altına istedikleri şeylerin şekillerini çizerler, sahip olmak istedikleri şeylerin adlarını bir kâğıda yazarak gülün dibine gömerler. Yine gülün dibine, okumak isteyen kalem, çok para kazanmak isteyen para gömerek dileklerinin kabulünü umarlar. Yeşilyuva Mahallesinde gece namaz kılınıp dua edilir, gerçekleşmesi istenilen dileğin resmi bir kağıda çizilerek gece yarısına doğru bahçedeki çiçeklerin arasına konulur. Irlıhanlı Mahallesinde gazete kağıtları para şeklinde kesilerek yatağın altına konur ve haneye çok para girmesi umut edilir. Güney ilçesinde kadınlar hamurla, gerçekleşmesini diledikleri şeylerin şekillerini yaparlar. Mayaların tutmasını beklerler ve mayaları tutarsa dileklerinin gerçekleşeceğine inanırlar. Akhan’a bağlı Kale köyünde, sabah erkenden çeşme başına gidilerek kırk tane küçük taş sayılır ve bu taşlar suyun içine atılarak o sudan abdest alınarak sabah namazı kılınır. Bu taşlara bereket taşı denir ve bereket getireceğine inanılır (Çelepi 2017: 158).

Denizli’de 6 Mayıs Hıdırellez gününde birçok köy, kasaba ve ilçede yöre halkının maddi katılımıyla Hıdırellez yemekleri verilir. Yemeğe, yemeğin verildiği çevredeki insanlar katılırlar. Yurt içi ve yurt dışında yaşayan yöre sakinleri de sırf bu yemeğe katılabilmek için memleketlerine gelebilmektedirler. Bunlardan bir tanesi Babadağ ilçesinin Demirli Köyü’nde Değnekli Dede Hıdırellez Hayrı olarak yapılmaktadır. Mayıs ayının ilk pazar günü hayırsever Babadağlılar ve yardım etmek isteyen diğer vatandaşların maddi katkılarıyla kesilen kurbanlar ve hazırlanan yemekler etkinliğe katılan vatandaşlar tarafından yenmekte ve Değnekli Dede Yatırı’na dualar edilmektedir (Çerikan 2018: 6-9). Burada yıllardan beri yapılan yatır ziyareti ile 6 Mayıs Hıdırellez kutlamaları birleşerek yeni bir sosyal ve kültürel etkinlik oluşturulmuştur. Bölgede bulunan birçok yatırım çevresinde; Denizli merkezde Çamlık Mesireliği’nde, ilçe ve köylerde Hıdırlık ya da Hıdırellez Tepesi denen birçok yerde, Hıdırellez yemekleri hâlâ verilmeye devam edilmektedir. Bu yemekler çoğunlukla baharın gelişini kutlama, bereketi arttırma ve Hıdırellez’in kutsallığına saygı duyarak geleneksel ritüelleri devam ettirme vesilesiyle yapılmaktadır.

Tavas ilçesinde eskiden 6 Mayıs’ta yapılan Hıdırellez kutlamaları, son zamanlarda mayısın ilk pazar günü kutlanır hale gelmiştir. İnanışa göre Hızır ile İlyas her yılın aynı günü buluşurlar, Hızır ile İlyas’ın buluştuğuna inanılan bugünde insanlar da bir araya gelirler ve çeşitli dileklerde bulunurlardı. Bu dilekler mutluluk, evlenemeyenler için kısmet dileği, kocasının ailesine bağlanması için dilekler, çocuk sahibi olamayan kişilerin çocuk istekleri gibi çok çeşitli olmaktadır. Çeşitli dileklerin yapıldığı bugünde insanlar genellikle bolca eğlenirler, kurbanlar keserek ziyafetler çekilerdi. Tavas’ta bunun için genellikle Bağlar denilen bölge tercih edilirdi. İnsanlar akşam olup eve dönme vakti gelince bazı kişiler arabalarla evlerine dönerlerken bazıları yaya dönmeyi tercih ederlerdi. Eve dönüş yolu üzerinde olan “Ören” denen yerde evlenmek isteyen genç kızlar ve

erkeler gelen geçeni izleme bahanesiyle kız ya da erkek beğenmekteydiler. Burada genç kızlar kendilerinden büyük yakınlarıyla yolun bir tarafında; evlilik yaşı gelmiş genç erkeler de yolun öbür tarafında kümelenerek gelen geçenleri dikkatle izlerlerdi. Bu durum bütün insanlar geçinceye kadar devam ederdi. Burada beğenilen kızlar daha sonra istetilerek evliğin ilk adımları atılırdı (Gülmez 1989: 73). Bu uygulama günümüzde devam etmemekle beraber o dönemi yaşayan insanlar bu uygulamaları hasretle yad etmektedirler.

Denizli genelinde 6 Mayıs Hıdırellez günü yeşil otlar üzerinde oluşmuş olan çiğ taneleri toplanarak süte katılır ve sütün mayalanıp yoğurt olması beklenir. Yapılan bu yoğurttan da gelecek Hıdırellez'e kadar damızlık yapılır. Bir sonraki Hıdırellez'de damızlık yenilenir. Buna damızlık değiştirme denir. Hıdırellez'de yapılan yoğurttan üretilen damızlığın, yıl boyunca yoğurtta bereketi arttıracığına ve insanlara şifa vereceğine inanılır. Bozkurt ilçesinde Hıdırellez'den bir gün önce bahçedeki yeşil soğanlardan iki tanesi aynı boyda kesilir. Soğanlardan biri sefa diğeri cefa olarak düşünülür ve her birine ayrı renkte ip bağlanır. Bu iplerin rengi genelde siyah ve beyaz olur, siyah cefayı; beyaz sefayı temsil eder. Ertesi gün hangi soğan uzamışsa kişinin o yılının o şekilde geçeceğine inanılır. Tavas ilçesinde, Hıdırellez'den bir hafta önce kül elenir, evdeki çocuk sayısınıca tabağın içine elenen o küllerden konur, tabaklar da üstü açık olarak evin güvenli bir köşesine yerleştirilir. Hıdırellez günü, kül konulan tabaklara bakılır, tabaklardaki küller üzerinde oluşan değişik şekillere bakılarak çocukların gelecekleri hakkında yorumlar yapılır. Tabaklardaki küller üzerindeki şekillerin 6 Mayıs Hıdırellez günü Hızır tarafından çizildiğine inanılır (Bababalım 2011). Acıpayam'da 6 Mayıs Hıdırellez gününde bir araya gelen genç kızlar, bir çömleğin içine gül tomurcuğu, nergis tomurcuğu ve bilezik atarlar. Sonra da türkü söyleyen birisi "çıkarm kızım bakalım" der, kızlar testinin içinden bir şey çekerler ve bu çekilen, çeken kızın niyeti olmuş olur*. Niyet tutulurken şöyle maniler söylenir:

Aşağıki eller okarki eller
Okarki bağın dibini beller
Başımda telli turna
Her güzelin gönlünü eyler

Yeşil ipek bükerim
Heril göylek dikerim
Şu yar benim olmazsa
Çarpar çarpar atarım

(Koyuncu 2014: 29-30)

---

* Hıdırellez'de yapılan bu son uygulama çok az farklar olmakla beraber Denizli'nin diğer ilçelerinde Bahtiyar Açma ya da Gül Bahtiyar adlarıyla uygulanmaktadır.

Sonuç

Ab-1 hayatı bularak ondan içtiğine ve bu sayede ölümsüzlüğe kavuşarak kıyamete kadar yaşayacağına inanılan Hızır'ın, Türk kültür tarihinin her devrinde varlığı kabul edilmiş, iyilik, yardımseverlik özellikleri dolayısıyla darda kaldığı zamanlarda ondan her daim yardım istenmiştir. Hızır inancı çerçevesinde insanlar, özellikle darda kalan, düşkün olan, ihtiyaç sahibi kimselere yardım etmeyi gelenek haline getirmişler ve bu geleneği de başta efsaneler olmak üzere çeşitli halk anlatılarıyla nesilden nesile aktararak kalıcı kılmışlardır.

Türk kültürünün yaşatıldığı bölgelerde baharla ilgili en çok kutlanılan etkinliklerden birisi bahar bayramı da denilen Hıdırellez şenlikleridir. Hıdırellez şenliklerinde bereket dileme, bereketli üretimler için teşekkür etme ve bereket sevinci ön plandadır. Bu kutlamalar dini bir ritüel olmasının yanında aynı zamanda toplum içinde sosyal birlikteliğin sağlanması ve toplumsal ilişkilerin geliştirilmesi bakımından da oldukça önemlidir. Bu çalışmanın yapıldığı Denizli yöresinde hem Hızır'la hem de Hıdırellez'le ilgili inanış ve uygulamalar, neredeyse yörenin birçok kesiminde devam ettirilmektedir. Bahar bayramı olarak da adlandırılan Hıdırellez kutlamaları birçok ilçe ve köyde Hıdırlık denen yerlerde, yatırların yanında, su başlarında, ulu ağaçların olduğu yerlerde, kutsal kabul edilen makamlar ya da mekanlarda, 6 Mayıs ya da 6 Mayıs'ın içinde olduğu hafta sonlarında geniş katılımlı yemekler verilerek kutlanmaktadır. Verilen yemeklere, başta o bölge halkı olmak üzere, yakın çevreden ve hatta yurt dışında yaşayan o bölge halkının katılımları sağlanmaktadır. Yemeklerde kesilen kurbanlar genellikle bölgenin hayırseverleri tarafında temin edilmekte, pişirme ve diğer işlemleri gönüllü yöre halkı tarafından gerçekleştirilmektedir.

Denizli'nin ilçelerinin birbirine ve büyük şehirlere uzak olması; farklı Türk boylarından gelen ilçelerin gelenek ve göreneklerini yaşayarak devam ettiriyor olması, bu yörede Hızır, Hıdırellez gibi birçok kadim Türk kültürü unsurunun korunması ve yaşatılmasında etkili olmuştur. Başta, yardımlaşma ve dayanışmaya teşvik etme olmak üzere insanlara iyi insan olma, cömert olma tavsiyelerinde bulunan Hızır ve Hıdırellez etrafında oluşan inanç ve uygulamalar, 11. yüzyıldan sonra sürekli Türk göçlerinin olduğu ve gelenlerin gelenek ve göreneklerini büyük ölçüde muhafaza ettiği Denizli yöresinde, dini tarafı eskisi kadar bilinçli ve güçlü olmasa da sosyal etkinlik olarak devam ettirilmektedir. Denizli gibi yoğun iş ortamı içinde bulunan insanların sosyal ilişkileri de zaman içinde azalmakta, özellikle şehir merkezlerinde yaşayanlar gün geçtikçe yalnızlaşmaktadırlar. Teknoloji çağı dediğimiz çağımızda, insanların eskiye oranla daha iyi haberleşebilmeleri ve daha hızlı ulaşım sağlayabilmelerine rağmen kendilerine ayırabildikleri zaman süresi azalmaktadır. Bu da insanların Hıdırellez kutlamaları gibi geleneksel olarak toplu halde gerçekleştirdikleri etkinlik ve ritüellere olan katılım ve ilginin azalmasına, nihayetinde de bu etkinliklerin seyrekleşmesine sebep olmaktadır.

Kaynaklar

Aydın, Mehmet (1986), "Türklerde Hızır İnancı", *Selçuk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Sayı:2, s. 50-77.

Boratav, Pertev Naili (1984), *100 Soruda Türk Folkloru*, Gerçek Yayınevi, İstanbul

- Çay, Abdulhaluk (1990), *Hıdırellez “Kültür- Bahar Bayramı”*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara.
- Çelepi, Mehmet Surur (2017), *Türk Kültür Evreninde TOY, Denizli Örneği*, 1. Baskı, Kömen Yayınları, Ankara.
- Çerikan Uğur Fidan (2018), “2016’da Bir İmece Örneği: Denizli Babadağ/Demirli Köyü Değnekli Dede Geleneksel Hıdırellez Hayrı”, *Geçmişten Günümüze Denizli*, 56 (Ocak-Nisan 2018), s.6-9.
- Ekici, Metin (2005), “Bergama Yöresi Hıdırellez Geleneklerinde Toplum ve Çevre Bilinci”, *Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi*, Cilt: V, Sayı: 1, İzmir.
- Gülmez, Saim Uğur (1989), *Tavas Halk Kültürü Dağarcığı*, Albayrak Matbaası, Tavas.
- Günay, Umay (1990), “Ritüeller ve Hıdırellez”, *Millî Kültür*, S. 72, Mayıs.
- Koyuncu, Ayfeti (2014), *Denizli Acıpayam Yöresi Halk Edebiyatı ve Folkloru*, Denizli Belediyesi Kültür Yayınları, Sayfa: 29-30.
- Kurnaz, Cemal (1998). “Hızır”, *İslam Ansiklopedisi C.17*, İstanbul: s. 412. Türkiye Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları.
- Ocak, Ahmet Yaşar (1990), *İslam-Türk İnançlarında Hızır yahut Hızır-İlyas Kültü*, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları, Ankara.
- Oğuz, Öcal (2005), “Somut Olmayan Kültürel Miras: Türkiye’de Nevruz/Yenigün”, *Milli Folklor*, S.65, Bahar 2005, s.5-8.
- Osan, Mustafa (2006), *Kuzeydoğu Denizli Yöresinde Anlatılan Efsaneler*, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Denizli.
- Ögel, Bahaeddin (1993), *Türk Mitolojisi I*, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Önal, Mehmet Naci (2008), “Muğla’da Hıdırellez Bayramı” *Uluslararası Asya ve Kuzey Afrika Çalışmaları Kongresi ICANAS 38*, Bildiriler, Ankara.
- Özdemir, Nebi (1999), “Eğlence Kavramı ve Hıdırellez Kutlamaları”, *Milli Folklor*, C.6, Sayı: 42, 1999, Sayfa: 31-38.
- Şahin, Hanifi (2016), “Seyyid Alizâde’nin Hızırnâme’si Bağlamında Alevi Düşüncesinde Hızır İnanıcı”. *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Velî Araştırma Dergisi*, Kış 2016 / Sayı 80, s 31-50.
- Türktas, Metin (2013), *Denizli Efsaneleri*, Denizli Belediyesi Kültür Yayınları, Yayın no: 36, Denizli.
- Uludağ, Süleyman (1998), “Hızır”. TDV İslam Ansiklopedisi, c. 17, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yay, s.410-12.

Kaynak Kişiler

(Kaynak kişiler, kişilerin soyadına göre alfabetik olarak verilmiştir).

K: 1- Akgün, Mehmet; Denizli/Acıpayam İlçesi/Dodurga Kasabası, 1953, ilkokul mezunu, eski çoban. Derleme Tarihi: 11. 05. 2011.

K: 2- Aykar, Veli; Denizli/ Acıpayam İlçesi/Dedesil Kasabası, 1954, yüksekokul mezunu, emekli öğretmen. 21. 06. 2016.

K: 3- Bababalım, Fatma; Denizli/Tavas İlçesi, 1942, tahsili yok, ev hanımı, 11. 09. 2011.

K: 4- Gülmez, Saim Uğur; Acıpayam, 1948, yüksekokul mezunu, emekli öğretmen, 08. 01. 2012.

K: 5- Özkadir, Osman; Denizli/Honaz İlçesi, 1948, ilkokul mezunu, muhtar, 10. 02. 2012.

K: 6- Tavacı, Dudu; 1927, Denizli/ Güney ilçesi, tahsili yok, ev hanımı, 10. 03. 2012.